

ти. Жоден з методів не можна звеличувати за рахунок інших, оскільки в навчанні універсального методу немає і бути не може. Під час навчання хімії, як і будь-якого іншого предмета, важливо використовувати різні методи, кожний свого часу і на своєму місці, так поєднувати всю різноманітність прийомів, форм і методів навчання, щоб якомога успішніше досягати мети й розв'язувати завдання, що стоять перед освітянами на сучасному етапі розвитку загальної середньої освіти.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Страшко С.В. (м. Київ, Україна)

Актуальність проблеми Протягом останніх десятиріч спостерігається загальна тенденція до погіршення стану здоров'я населення України в цілому та, зокрема, дітей і молоді. Аналіз статистичних даних і результати низки досліджень свідчать про те, що вік дітей, які починають палити, вживати алкоголь, наркотичні речовини, зменшується. Загрозливих масштабів набирає розповсюдження ВІЛ/СНІ- Ду. В Україні, за оцінками національних та міжнародних експертів, кількість ВІЛ-інфікованих визначається теоретично в межах 2%, а кількість офіційно зареєстрованих на даний час перевищує 130 тис. Переважну більшість інфікованих в Україні становлять молоді люди віком від 20 до 39 років, постійно реєструються інфіковані особи підліткового віку. За останнє десятиріччя поширення сифілісу серед дівчаток-підлітків віком 15-17 років збільшилось у 31,2 рази, у хлопчиків-юнаків – у 20,2 рази. Кількість споживачів наркотичних засобів і психоактивних речовин подвоїлась, до того ж вік наркозалежної молоді має тенденцію до омолодження. Кількість зареєстрованих споживачів наркотиків перевищує 100 тис. 80% з них становила молодь віком до 28 років, понад 8 тис. – неповнолітні. На обліку перебувають десятки тисяч тис. неповнолітніх у віці 15-17 років, які залежні від алкоголю. Кожен третій підліток у віці 12-14 років і кожний другий у віці 15 років – палять. До активних курців належать серед хлопців: 11% у віці 13-15 років, 20% у віці 15-16 років і 35% у віці 16-17 років; серед дівчат відповідні показники: 5, 6 і 19%. Низькою залишається сексуальна культура молодих людей, що негативно впливає на стан їхнього репродуктивного здоров'я. Хоча кількість абортів серед підлітків протягом останнього десятиліття суттєво зменшилася, але й досі вони мають місце у дівчат віком до 14 років [3].

Усвідомлюючи гостроту проблеми, фахівці Міністерства освіти і науки, Академії педагогічних наук, провідних педагогічних ВНЗ розробили та затвердили Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Однією з семи освітніх галузей, передбачених стандартом, є галузь «Здоров'я і фізична культура», яка реалізується через предмети фізичну культуру та основи здоров'я як обов'язкові. Зараз здійснюється процес оновлення цих стандартів [1; 2].

Світовий досвід показує, що найбільш ефективною є профілактика захворювань і травматизму на основі формування в дітей і підлітків життєвих навичок. В Україні поступово утверджується підхід до розуміння здоров'я через здоровий спосіб життя, який включає всі аспекти життєдіяльності людини: фізичний, соціальний, емоційний і психологічне благополуччя. І система освіти поступово переходить від надання інформації, конкретних фактів до розвитку навичок здорового способу життя [4; 5]. Такий підхід стає ефективним лише за умови сформованої позитивної мотивації до здорового способу життя. Для ефективного охоплення дітей і юнацтва такими освітніми послугами доцільно об'єднати зусилля школи та позашкільних установ, вищих навчальних закладів, залучати батьків, використовувати потенціал громадських організацій. Школа

має відігравати провідну роль у створенні умов для здобуття знань, формування ставлення та розвитку навичок, які зумовлюватимуть здоровий спосіб життя, зберігатимуть і зміцнюватимуть здоров'я учнів. Тому проблема підготовки вчителя для викладання предметів оздоровчого спрямування (основ здоров'я, валеології, безпеки життєдіяльності, медико-санітарної підготовки) є вкрай актуальною [7].

Виклад основного матеріалу. Зміст валеологічної діяльності визначається сукупністю пов'язаних зі здоров'ям проблем, на подолання яких повинна бути спрямована і підготовка вчителя основ здоров'я.

Серед них ми можемо виділити:

- втрату молоддю соціально значущих ціннісних орієнтирів;
- поширення серед молоді тенденції до протиправної і асоціальної поведінки;
- девіантну поведінку, пов'язану з уживанням наркотичних і токсичних речовин (алкоголю, наркотиків, тютюну, психотропних речовин тощо);
- відсутність мотивації до здорового способу життя і збільшення внаслідок цього (гіподинамії, нерационального харчування, емоційного перенапруження тощо) кількості хронічних захворювань;
- ранні і небезпечні статеві стосунки та їхні наслідки (венеричні хвороби, ВІЛ/СНІД, аборти, хронічні захворювання репродуктивної системи, покинуті діти);
- зростання дитячої інвалідності у зв'язку з відсутністю необхідних знань щодо планування сім'ї;
- поширення серед молоді депресивних станів і суїцидів тощо [3].

Вирішення, зазначених вище проблем, може здійснити лише особистість, яка характеризується певними індивідуальними рисами гуманістичного спрямування. Вимоги до особистості вчителя основ здоров'я визначаються сукупністю валеологічних цінностей, що формують його ціннісні орієнтації і визначають спрямованість його суспільно корисної діяльності.

Ми можемо виділити наступні групи валеологічних цінностей, які розкривають:

- значення і сутність цілей валеологічної діяльності педагога, концепцію його особистості в усіх її різноманітних проявах, тобто концепцію «Я – професіонал» як джерело і результат валеологічного вдосконалення;
- значення і сутність способів і засобів здійснення валеологічної діяльності, концепції педагогічного спілкування,
- педагогічних технологій і валеологічного моніторингу;
- значення і сутність відношень як основного механізму валеологічної діяльності; концепцію власної позиції як сукупності відношень до інших і до себе, до валеологічної діяльності та до об'єкту валеологічного виховання і освіти;
- значення наукових (фізіологічних, психологічних, педагогічних, природничо-наукових, санітарно-гігієнічних, теоретико-методологічних тощо) знань у здійсненні валеологічної діяльності;
- значення і сутність якостей особистості вчителя основ здоров'я як суб'єкта валеологічної діяльності: здатність програмувати свою діяльність і передбачати її наслідки, здатність до творчої діяльності, здатність співвідносити власні цілі і діяльність з цілями і діяльністю інших, здатність до діалогового мислення і гуманістичного сприйняття виховного процесу тощо [3].

Наказом Міністра освіти України № 308 від 20.04.2006 року затверджений Галузевий стандарт вищої освіти (ГСВО) за спеціальністю 6.010100 Валеологія напрямку підготовки 0101 Педагогічна освіта. В ньому були закладені всі

необхідні для формування зазначених вище компетенцій та особистісних якостей учителя основ здоров'я. Та на жаль у цьому ж 2006 році відповідно до вимог, що до входження України в європейський освітній простір, було здійснено уточнення Переліку спеціальностей 1995 року, за яким здійснювалася підготовка фахівців з вищою освітою. Основною його метою було зменшення кількості спеціальностей, за якими здійснювалася підготовка фахівців і, за можливості, об'єднання бакалаврських програм підготовки за спорідненими спеціальностями. Наслідком, на нашу думку негативним, стало руйнування системи вищої педагогічної освіти – всі педагогічні спеціальності, за якими здійснювалася підготовка вчителів для середньої загальноосвітньої школи із зазначенням предмета, були рознесені у відповідні галузі знань. Наприклад, підготовка вчителя основ здоров'я тепер має здійснюватися за *єдиним* бакалавратом – у галузі знань 0102 «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини». Те, що мова йде про підготовку саме вчителя в Переліку 2006 нагадує «*».

Таким чином, у цьому документі під одним кодом і напрямом підготовки позначається підготовка як мінімум двох різних фахівців. Наприклад, напрям підготовки 6.010203 *"Здоров'я людини **" – це підготовка *вчителя основ здоров'я, організатора валеологічної служби*, тоді як за напрямом підготовки 6.010203 *«Здоров'я людини»* здійснюється підготовка фахівців з *«фізичної реабілітації»* та *«фітнесу»*.

Неможливість створення єдиного бакалаврату для всіх напрямів підготовки, що позначені зірочкою, стала очевидною з моменту затвердження Переліку 2006. Це пов'язано з наступними причинами:

- а) підготовка вчителів здебільше здійснюється за подвійними педагогічними спеціальностями, при цьому на другу спеціальність передбачається значна кількість кредитів (25-35%) у циклі професійної та практичної підготовки за рахунок кредитів його варіативної компоненти;
- б) цикл професійної та практичної підготовки вчителя обов'язково включає понад 20 кредитів ЄСТ5 психолого- педагогічної підготовки;
- в) поєднання педагогічних спеціальностей можливе лише за умови єдності дисциплін циклу математичної і природничо-наукової підготовки.

Підготовка вчителя основ здоров'я має свої суттєві особливості, що пов'язано з необхідністю впровадження методів активізації навчальної діяльності учнів на уроках валеологічного спрямування. На жаль більшість учителів не володіє нетрадиційними методами навчання, що базуються на активному залученні учня до процесу учіння. Крім того, вчителям не вистачає сучасної навчально-методичної літератури, в якій би розкривалися нові технології реалізації змісту освіти, що враховують інтереси та здібності учнів, творчу індивідуальність самого вчителя і адаптовані до реального навчального процесу в школі. До таких методів зокрема належать тренінги [8].

Тренінг виник у XIX ст. в медицині, як методика проведення психотерапевтичної роботи. В XX ст. він набуває поширення в професійній освіті, як форма навчання, та в практичній психології, як ефективна технологія розвитку особистості. Останнім часом тренінгові технології починають упроваджуватися в процес навчання у вищих навчальних закладах і певні їхні елементи з'являються на уроках у загальноосвітніх школах. Особливо активно тренінгові методики повинні використовуватися в тих випадках, коли процес навчання спрямований не на накопичення наукової інформації, а на формування життєвих навичок і компетенцій. Тому саме тренінгові технології є основою процесу навчання на уроках основ здоров'я, валеології та безпеки життєдіяльності.

На сьогоднішній день не існує загальноовизнаного визначення тренінгу. На нашу думку *тренінг* – це організаційна форма навчально-виховної роботи, що базується на досвіді і знаннях учасників і забезпечує за рахунок створення

позитивної емоційної атмосфери ефективного використання різних педагогічних методів, зокрема, активних. Вона спрямована на отримання сформованих навичок і життєвих компетенцій [8].

Тренінгове навчання має високу ефективність за рахунок того, що цінується точка зору і знання кожного учасника; можна поділитися своїм досвідом і проаналізувати його у комфортній атмосфері без примусу; існує можливість учитися, виконуючи практичні дії; можна припускатися помилок, але це не призведе до покарання або негативних наслідків: немає оцінок та інших «каральних» засобів оцінювання нових знань тощо.

При традиційних формах навчання передбачається, що учень на уроках отримує теоретичну інформацію, яка згодом може бути ним використана, і лише після цього можна оцінити корисність отриманих знань. Отже, при традиційному навчанні вчитель зосереджений в основному на змістовій стороні навчання, а використовуючи тренінгові технології, він насамперед сприяє рефлексії учасниками тренінгу отриманих знань, які мають трансформуватися через інтелект, досвід, емоційні переживання суб'єкта діяльності, що значною мірою забезпечує адекватний зворотний зв'язок. Проходячи тренінг, учасники завдяки зворотному зв'язку виявляють брак умінь і навичок, теоретичних знань, а також неадекватність наявних установок і стереотипів. Це сприяє корекції неефективних моделей поведінки, їхній заміні на нові, ефективніші.

Суттєвою перевагою методики є те, що вона дає унікальну можливість вивчити складні або емоційно значимі питання в безпечній обстановці тренінгу, а не в реальному житті із його загрозами та ризиком. Тренінг дозволяє вчитися без переживання про неприємні наслідки, які можуть виникнути у випадку неправильного рішення.

У залежності від мети і завдання можна виділити такі різновиди тренінгів:

- соціально-психологічний – спрямований на розвиток комунікативних здібностей, міжособистісних стосунків, уміння встановлювати та розвивати різні види стосунків між людьми;
- особистісного зростання – спрямований на самовдосконалення, вирішення інтерперсональних конфліктів, суперечностей тощо;
- тематичний або соціально-просвітницький – спрямований на розгляд конкретної теми, зміст якої треба засвоїти, і забезпечення набуття певних умінь і навичок;
- психокорекційний – спрямований на корекцію психічних процесів, на тренування певних якостей і здібностей особистості;
- психотерапевтичний – призначений для виправлення хворобливих відхилень в особистісному розвитку (невротичний розлад, декомпенсація, акцентуації характеру, викривлений розвиток тощо).

Перші чотири різновиди тренінгу можуть широко використовуватися вчителями при вивченні різноманітних тем ^стосовно попередження проблем здоров'я. Але психотерапевтичний тренінг повинен проводити психолог чи лікар- психотерапевт.

Останнім часом у різних сферах і, зокрема, в навчанні здоров'ю широко застосовуються «тренінги життєвих умінь (навичок, компетенцій)», які виникли в 60-і роки і ґрунтуються на ідеях гуманістичної психології К. Роджерса. Відповідно до концепції цих тренінгів припускається, що індивід недостатньо володіє вміннями, необхідними для ефективного міжособистісного функціонування. Мета тренінгу полягає не в аналізі та інтерпретації проблем особистості, для їхнього усунення чи зміни мотивації поведінки, а в активному та свідомому навчанні бажаній поведінці.

Найчастіше життєві компетенції об'єднують у декілька груп:

- ключові компетенції, що визначають соціальне благополуччя (навички ефективного спілкування, навички співчуття, навички вирішення

- конфліктів, навички поведінки в умовах тиску, загроз і дискримінації, навички спільної діяльності і співпраці);
- ключові компетенції, що визначають психологічне благополуччя (інтелектуальні компетентності – навички самоусвідомлення і самооцінки, навички аналізу проблеми і прийняття рішень, навички критичного мислення і визначення життєвих цілей і програм; емоційно-вольові компетентності – навички самоконтролю, навички управління стресами, навички, що формують мотивації на успіх і сприяють гартуванню волі);
- ключові компетенції, що визначають фізичне благополуччя (навички раціонального харчування, навички рухової активності й загартування, санітарно-гігієнічні навички, навички раціональної організації праці та відпочинку).

Висновок. Формування окремих життєвих компетенцій є функцією тренінгів соціально-психологічних та особистісного зростання. Тематичні ж тренінги, зазвичай, включають вправи, спрямовані на розвиток усіх перерахованих компетенцій.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕСТОВИХ МЕТОДИК ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ З ФІЗІОЛОГІЇ ЛЮДИНИ І ТВАРИН

Бажан А.Г., Паляниця О.В. (м. Полтава, Україна)

Тестування дає можливість викладачу не лише оцінити якість знань та вмій кожного студента чи групи з окремих навчальних дисциплін тощо, а й визначити рівень утруднень студентів з кожного розділу програми, а під час використання багатомірних тестів – виявити володіння студентом предметними та позапредметними вміннями, дати якісну характеристику знань та вмій учнів чи студентів [2].

На сьогодні багато викладачів використовують тести як один із методів поточної та підсумкової перевірки знань студентів. На сучасному етапі значно розширено застосування комп'ютерів при проведенні тестування. Однак недостатня кількість або неможливість їх використання в зручній для викладача та студентів час вимагають пошуку можливих альтернативних способів, які давали б можливість швидко, якісно та неупереджено оцінювати рівень знань з об'єктивним виставленням оцінок за пройденим матеріалом. Одним із таких методів є використання для створення тестових завдань комп'ютерної програми Sort-Test (розробник – Р.М. Сердюк). Вона формує із запропонованих тестів довільну кількість завдань (частіше по 40-50) у випадковому порядку при необмеженій кількості варіантів.

У кожному варіанті відповіді також у довільному порядку змінюють своє місцеположення у переліку. Для відповіді на кожне питання студенти мають по 1 хвилині.

При тиражуванні тестового матеріалу можна легко і швидко внести в розроблені тести індивідуальні зміни, щоб студенти не могли скористатися шаблоном «запитання-відповідь», а це дозволяє проводити об'єктивне оцінювання.

Така система перевірки знань виключає можливість списування чи інших недозволених засобів і стимулює студентів до активної підготовки до таких контрольних чи підсумкових робіт.

Для полегшення такої підготовки нами підготовлено та видано збірник тестів [1]. Цей навчально-методичний посібник для студентів природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету, які навчаються за спеціальністю «Біологія» відповідно до навчальної програми "Фізіологія людини і тварин", включає типові тестові завдання для чотирьох модулів з